

ผู้สูงอายุกับเทคโนโลยีสารสนเทศ

The Elderly and Information Technology

ดร.สมาน ลอยฟ้า¹

Dr. Smarn Loipha

บทคัดย่อ

สังคมโลกปัจจุบันเป็นทั้งสังคมสารสนเทศและสังคมผู้สูงอายุ ด้วยเหตุที่เทคโนโลยีสารสนเทศมีความเกี่ยวข้องและจำเป็นกับทุกคนรวมถึงผู้สูงอายุและเกี่ยวข้องไปตลอดชีวิต ดังนั้น ทุกคนจึงต้องเรียนรู้และสามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ บทความนี้เป็นการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับสังคมสารสนเทศ ผู้สูงอายุ ความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศต่อผู้สูงอายุ และการเรียนรู้และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของผู้สูงอายุ

Abstract

The society of today is both information society and aging society. Since the information technology is relevant to and necessary for everyone including the elderly, and for long life, everyone has to learn and use information technology effectively. This article presents the concepts about information technology society, the elderly, the importance of information technology to the elderly, learning and use of information technology for the elderly.

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ เทคโนโลยีสารสนเทศ การเรียนรู้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต การใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต สังคมสารสนเทศ สังคมผู้สูงอายุ

Keywords: Elderly, Senior citizen, Senior adult, Older adult, Older people, Information technology, Learning computer and internet, Use of computer and internet, Information technology society, Aging society

¹ รองศาสตราจารย์ กลุ่มวิชาการจัดการสารสนเทศและการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทนำ

สังคมปัจจุบันเป็นสังคมสารสนเทศและยังเป็นสังคมผู้สูงอายุด้วย (Selwyn, 2004) และบุคคลทุกกลุ่มในสังคมไม่อาจหลีกเลี่ยงการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศได้ เนื่องจากเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตมีพลังในการเปลี่ยนแปลงชีวิตของบุคคล (Selwyn, Gorard, Furlong and Madden, 2003) ด้วยเหตุนี้ การเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีใหม่จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคนทุกวัย อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน ผู้สูงอายุยังมีความเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสารสนเทศน้อยกว่าคนกลุ่มอายุอื่น ๆ ดังเช่น ในสหรัฐอเมริกา พบว่า มีผู้สูงอายุเพียง ร้อยละ 21.0 ที่มีคอมพิวเตอร์เป็นของตนเอง และมีเพียงร้อยละ 8.8 ที่คอมพิวเตอร์สามารถเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตได้ (Rickettes, 2002) นอกจากนี้ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังไม่ได้เป็นผู้รู้คอมพิวเตอร์ (Computer literate) เนื่องจาก เป็นกลุ่มที่มีโอกาสในการเรียนรู้และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศน้อยกว่าคนกลุ่มอายุอื่น ๆ ทั้งนี้สืบเนื่องจากผู้สูงอายุปัจจุบันเป็นผู้ที่เกิดและเติบโตมาก่อนที่จะมีเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ จึงไม่มีโอกาสสัมผัสกับเทคโนโลยีนี้ทั้งในสถาบันการศึกษาและที่ทำงาน และในสภาพที่เป็นอยู่ปัจจุบัน ผู้สูงอายุยังมีข้อจำกัดหลายประการ อาทิ สภาพทางร่างกายและจิตใจ สภาพเศรษฐกิจ บทบาทและหน้าที่ที่ต่อครอบครัวและสังคม เป็นต้น แม้อายุจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ กล่าวคือ ยิ่งอายุมาก โอกาสในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศน่าจะน้อยลง แต่เนื่องจากผู้สูงอายุมีแนวโน้มเป็นผู้ที่มีภาวะสุขภาพที่ดี และมีอายุที่ยืนยาวขึ้นกว่าคนรุ่นก่อน ดังนั้น ผู้สูงอายุจึงควรมีความรู้ความสามารถด้านเทคโนโลยีและมีโอกาสเข้าถึงและใช้ประโยชน์สารสนเทศได้โดยเท่าเทียมกับบุคคลวัยอื่น ๆ และการส่งเสริมให้ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศจะช่วยให้ผู้สูงอายุเป็นผู้สามารถเรียนรู้ด้วยตนเองและเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต นอกจากนี้ ยังช่วยให้สังคมเป็นสังคมสารสนเทศที่สมบูรณ์และลดความเหลื่อมล้ำทางสารสนเทศด้วย (digital divide) (Selwyn, 2004)

สังคมเทคโนโลยีสารสนเทศ

โลกปัจจุบันเป็นยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งคอมพิวเตอร์ได้สร้าง “ยุคแห่งข้อมูล” ขึ้นและได้เปลี่ยนแปลงสังคมในทุกด้าน (Selwyn, 2004) คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตได้ให้ประโยชน์อย่างมากสำหรับชีวิตสมัยใหม่ และยังก่อให้เกิดเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อชีวิตและสังคม อาทิ วิธีการทำงาน การสื่อสาร การใช้เวลา และความสามารถในการเชื่อมต่อกับทุกแห่งทั่วโลก ซึ่งช่วยให้ผู้คนจากทั่วโลกสามารถแบ่งปันแลกเปลี่ยน ความคิด ความรู้ และประสบการณ์ในสาขาต่าง ๆ ได้สะดวก นอกจากนี้ เทคโนโลยีสารสนเทศยังเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ที่สำคัญโดยช่วยให้การเรียนรู้มีความยืดหยุ่นและความสะดวกมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งอินเทอร์เน็ตถูกมองว่าเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้เรียนรู้เกี่ยวกับโลกทั้งโลกได้โดยง่าย (Important Internet Facts for Students, 2011) อีกทั้งเป็นวิธีการให้การศึกษาที่มีคุณภาพและเป็นวิธีที่ก้าวหน้าและก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างมากมายและกว้างขวาง (Daniel, 2008) จึงอาจกล่าวได้ว่า ไม่มีพื้นที่ส่วนใดในชีวิตของเราที่ไม่ได้รับผลกระทบจากคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต เนื่องจาก ในวันนี้มีการใช้คอมพิวเตอร์ในทุกด้านของชีวิต คอมพิวเตอร์จึงกลายเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญของครัวเรือน ซึ่งจำนวนครัวเรือนที่มีเครื่องคอมพิวเตอร์และใช้อินเทอร์เน็ตมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังเช่น ในปัจจุบันมีผู้ใช้อินเทอร์เน็ตถึง 2,095,006,005 คน คิดเป็นร้อยละ 30.2 ของประชากรโลก และในช่วงปี 2000-2011 อัตราการใช้อินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 480.4 สำหรับประเทศสหรัฐอเมริกา มีจำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตมากถึงร้อยละ 51.7 ของประชากรทั้งประเทศ ส่วนในเอเชีย ซึ่งมีประชากรทั้งสิ้น 3,879,740,877 คน มีจำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ต 932,393,209 คน คิดเป็นร้อยละ 24.0 ของประชากรสำหรับประเทศไทยซึ่งมีประชากรทั้งสิ้น 66,720,153 คน มีจำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ต 18,310,000 คน คิดเป็นร้อยละ 27.4 (Internet World Stats, 2011) ด้วยเหตุนี้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศจึงเป็น

สิ่งจำเป็นต่อบุคคลสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมสารสนเทศ (Selwyn, 2004)

สังคมผู้สูงอายุ : สังคมอนาคต

ในศตวรรษที่ 21 โครงสร้างประชากรโลกมีการเปลี่ยนแปลง โดยประชากรสูงอายุกำลังมีแนวโน้มที่จะเป็นกลุ่มประชากรส่วนใหญ่ในเกือบทุกประเทศ เนื่องจากอัตราการเกิดลดลง สุขภาพของประชากรดีขึ้น วิธีการดำรงชีวิตที่มีพลัง อายุขัยของประชากรยืนยาวขึ้น จึงทำให้ประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และยังจะทำให้บุคคลมีชีวิตภายหลังการเกษียณได้นานถึงร้อยละ 20-25 ของอายุทั้งชีวิต ประชากรสูงอายุมีการเจริญเติบโตเร็วกว่าประชากรทั้งหมดและในทุกภูมิภาคของโลก โดยจำนวนผู้สูงอายุในปัจจุบันเพิ่มขึ้นจากเมื่อ 50 ปีที่ผ่านมาถึง 3 เท่า และจะเพิ่มขึ้นอีก 3 เท่าใน 50 ปีข้างหน้า (Department of Economic and Social Affairs, 2002) ในปี 2010 ประชากรที่มีอายุ 65 ปีและมากกว่ามีจำนวนประมาณ 543 ล้านคน (Population Reference Bureau, 2011) สำหรับในปี 2040 คาดว่าประชากรโลกที่เป็นผู้สูงอายุจะมีจำนวนเพิ่มเป็น 1.3 พันล้านคน (ร้อยละ 14 ของประชากรโลก) และในปี 2050 ประชากรโลกที่มีอายุ 60 ปีและสูงกว่า จะเพิ่มเป็น 2 พันล้านคน คือเพิ่มจากร้อยละ 11.0 เป็นร้อยละ 22.0 โดยประชากรกลุ่มนี้ได้เพิ่มขึ้น 10.4 ล้านคน ตั้งแต่ปี 2007 เฉลี่ยเพิ่มขึ้นวันละ 30,000 คน ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ของมนุษย (The Demographics of Aging..., 2009) นอกจากนี้ ประชากรที่มีอายุมากกว่า 65 ปี ได้เพิ่มสูงขึ้นด้วย ดังเช่น ในปี 2010 ประเทศญี่ปุ่นและเยอรมนี มีประชากรที่อายุมากกว่า 65 ปี จำนวนร้อยละ 22.6 และ 20.5 ส่วนในปี 2011 พบว่าประเทศญี่ปุ่นและเยอรมนี มีประชากรที่อายุมากกว่า 65 ปี จำนวนร้อยละ 23.2 และร้อยละ 20.7 เป็นต้น ในด้านความยืนยาวของอายุ ยังพบว่า แนวโน้มของประชากรมีอายุที่ยืนยาวขึ้นด้วย ซึ่งอายุขัยเฉลี่ยของประชากรโลกทั้งสองเพศ คือ 70 ปี และเพศชายมีอายุขัยเฉลี่ย 68 ปี ส่วนเพศหญิงมีอายุขัยเฉลี่ย 72 ปี นอกจากนี้ ยังพบว่า

ประชากรหลายประเทศในทวีปเอเชียมีอายุขัยที่สูงกว่าประเทศอื่น ๆ อาทิ ประเทศสิงคโปร์ อายุขัยเฉลี่ยของทั้งสองเพศ คือ 81 ปี โดยเพศชายมีอายุขัยเฉลี่ย 79 ปี ส่วนเพศหญิงมีอายุขัยเฉลี่ย 84 ปี ประเทศเกาหลีใต้ อายุขัยเฉลี่ยของทั้งสองเพศ คือ 81 ปี โดยเพศชายมีอายุขัยเฉลี่ย 77 ปี ส่วนเพศหญิงมีอายุขัยเฉลี่ย 84 ปี ประเทศญี่ปุ่นและฮ่องกง มีอายุขัยเฉลี่ยของประชากรเท่ากัน คือ อายุขัยเฉลี่ยของทั้งสองเพศ คือ 83 ปี โดยเพศชายมีอายุขัยเฉลี่ย 80 ปี ส่วนเพศหญิงมีอายุขัยเฉลี่ย 86 ปี เป็นต้น (2010 World Population Data Sheet. 2010; 2011 World Population Data Sheet. 2011) นอกจากนี้ มีการคาดการณ์ว่า ประชากรผู้สูงอายุในอนาคตจะแตกต่างจากผู้สูงอายุในทศวรรษที่ผ่านมา กล่าวคือ จะเป็นผู้สูงอายุที่มีการศึกษาที่ดีกว่า มีสุขภาพที่ดีกว่า เป็นผู้รู้ทางวัฒนธรรม (culturally literate) มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่กระฉับกระเฉงกว่า เป็นผู้บริโภคฉลาดมากขึ้น และที่สำคัญคือ จะเผชิญกับความเจริญเติบโต ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และความท้าทายอย่างต่อเนื่อง (The Demographics of Aging..., 2009) ส่วนในเชิงเศรษฐกิจ เนื่องจากกลุ่มผู้สูงอายุกำลังเป็นกลุ่มประชากรกลุ่มใหญ่ อำนาจการซื้อของผู้สูงอายุจึงถือว่ามีความสำคัญด้วย ดังเช่น ในสหรัฐอเมริกาผู้สูงอายุมีการใช้จ่ายถึงปีละกว่าสองหมื่นล้านดอลลาร์ เป็นต้น (Reisenwitz, Iyer, Kuhlmeier, and Eastman, 2007)

ปัญหาของผู้สูงอายุในสังคมสารสนเทศ

ทุกคนต้องการมีชีวิตที่ยืนยาว แต่ไม่ต้องการเป็นผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงได้ เนื่องจากวัยสูงอายุเป็นวัยสุดท้ายของวงจรชีวิต บุคคลที่อยู่ในวัยสูงอายุมีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดขึ้นหลายประการ เช่น การเกษียณอายุ การสูญเสียคู่ชีวิต คนที่รักและเพื่อน และความเปลี่ยนแปลงทางด้านสุขภาพ เป็นต้น และปัญหาที่พบบ่อยสำหรับผู้สูงอายุทั่วโลกในวันนี้ได้แก่ สุขภาพที่เสื่อมถอย สภาพการขาดสารอาหาร ความชรา การขาดที่พักพิง ความกลัว ภาวะซึมเศร้า การอยู่โดยลำพัง ความเบื่อหน่าย การเป็นผู้ที่ไม่สามารถ

หารายได้และขาดความสามารถทางการเงิน เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ปัญหาเกี่ยวกับสุขภาพร่างกายและจิตใจ และปัญหาด้านความสามารถทางการเงิน (Manalastas, 2008)

สำหรับปัญหาด้านสุขภาพร่างกายและสุขภาพจิต ด้วยอายุที่สูงขึ้นจึงมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตประจำวัน เนื่องด้วยสภาพร่างกาย และความสามารถด้านต่าง ๆ อาทิ ความคิด การกระทำ ความสัมพันธ์ และการเรียนรู้เริ่มเสื่อมถอยและช้าลง วัยสูงอายุจะเริ่มเจ็บป่วยต่าง ๆ เช่น การสูญเสียความจำ ความสามารถในการเคลื่อนไหวที่ลดลง ความล้มเหลวของอวัยวะ บางส่วนการมองเห็นและการได้ยิน ความสามารถในการกินและการย่อยอาหารตามปกติ และการเป็นโรคเรื้อรังต่าง ๆ ส่วนปัญหาด้านสุขภาพจิต ได้แก่ ภาวะซึมเศร้า ความเหงาและรู้สึกโดดเดี่ยว ความรู้สึกถูกละเลย และไม่ได้รับการเอาใจใส่จากสมาชิกในครอบครัว ความวิตกกังวลเกี่ยวกับเรื่องการเงิน ความรู้สึกต่อตัวเองว่ามีคุณค่าต่ำลงอันเนื่องจากการสูญเสียความสามารถในการหารายได้และการยอมรับนับถือทางสังคมลดลง ความรู้สึกที่ถูกมองว่าเป็นภาระของสังคม และความกลัวตาย เป็นต้น ส่วนปัญหาด้านการเงิน เนื่องจาก ผู้สูงอายุไม่ได้อยู่ในฐานะของผู้ที่มีความสามารถในการสร้างรายได้เหมือนก่อน ทำให้มีรายได้ลดลงหรือไม่มีรายได้ ซึ่งการขาดศักยภาพดังกล่าว ทำให้ต้องพึ่งพาด้านเศรษฐกิจจากลูกหลานหรือญาติพี่น้อง จึงก่อให้เกิดความเครียดในชีวิตและนำมาซึ่งปัญหาสุขภาพทางกายและจิตใจ และจากการศึกษาของ Lena, Ashok, Padma, Kamath, Kamath, (2009) ที่ศึกษาปัญหาด้านสุขภาพและสังคมของผู้สูงอายุในอินเดีย มีประเด็นที่สอดคล้องกับปัญหาของผู้สูงอายุดังกล่าวข้างต้น ซึ่งผลการศึกษาพบว่าเกือบครึ่งหนึ่งของผู้สูงอายุไม่สามารถอ่านเขียนได้ ผู้สูงอายุร้อยละ 48 ไม่มีความสุขในชีวิต ส่วนใหญ่มีปัญหาด้านสุขภาพ เช่น ความดันโลหิตสูง โรคไขข้อ เบาหวาน หอบหืด ต้อกระจก และโรคโลหิตจาง เป็นต้น และผู้สูงอายุร้อยละ 68 กล่าวว่าทัศนคติของบุคคลทั่วไปคือไม่สนใจหรือละเลยต่อผู้สูงอายุ ส่วนในด้านสังคม พบว่า

ร้อยละ 68.5 ของผู้สูงอายุยังมีเพื่อนและมีการติดต่อทางสังคมนอกบ้าน

ส่วนปัญหาอื่นที่สำคัญปัญหาหนึ่งคือ การปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีที่ทันสมัย แม้ผู้สูงอายุจะเริ่มปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ แต่ก็ยังเป็นส่วนน้อย ผู้สูงอายุอีกจำนวนมากยังไม่สนใจเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้เนื่องจาก ความยากในการใช้งาน และผู้สูงอายุไม่มีประสบการณ์หรือมีประสบการณ์น้อย อีกทั้งเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์มีก้าวหน้าเร็วมาก ทำให้ผู้สูงอายุที่ยังล้าหลังและขาดทักษะการรู้คอมพิวเตอร์ยากที่จะติดตามความก้าวหน้าได้ทัน

ความสำคัญของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตต่อผู้สูงอายุ

ในศตวรรษนี้ เทคโนโลยีเป็นสิ่งที่ทุกคนไม่อาจละเลยหรือไม่ใส่ใจได้ เนื่องจากเทคโนโลยีได้เข้าไปแทรกในทุกส่วนของชีวิตและเทคโนโลยียังถือว่าเป็นเรื่องสากลอีกด้วย เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเอื้อประโยชน์ต่อผู้สูงอายุในหลายด้านดังนี้ (Mangan, 2000; Opalinski, 2000; Selwyn, Gorard, Furlong and Madden, 2003; Selwyn, 2004 ; Eastman and Iyer, 2004; Lam and Lee, 2005; Reisenwitz, Iyer, Kuhlmeier, and Eastman, 2007; Stark-Wroblewski, Edelblum and Ryan, 2007; Wardt, Bandelow, Smith, 2010; and Hogervorst, 2011)

ด้านคุณภาพชีวิตและสุขภาพ

- ช่วยปรับปรุงและส่งเสริมคุณภาพชีวิตและช่วยแก้ปัญหา โดยจะช่วยให้สามารถเข้าถึงสารสนเทศได้รวดเร็วและได้ง่ายยิ่งขึ้น อาทิ สารสนเทศด้านการดูแลสุขภาพ เป็นต้น ซึ่งผู้สูงอายุที่ไม่ใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตจะไม่ได้ใช้ทรัพยากรสารสนเทศเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเช่นกับผู้ที่มีโอกาสใช้

- ช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกว่าคุณภาพชีวิตซึ่งจะทำให้พึ่งพาผู้อื่นน้อยลง และการที่ผู้สูงอายุสามารถดูแลสุขภาพได้ด้วยตนเองอยู่ที่

บ้าน นอกจากจะช่วยให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นแล้ว ยังช่วยลดค่าใช้จ่ายของครอบครัวและรัฐในการดูแลผู้สูงอายุลงอีกด้วย

- ให้โอกาสแก่ผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดในการเคลื่อนไหวร่างกายได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง เช่น การสื่อสาร การใช้บริการต่าง ๆ ของรัฐ กิจกรรมพาณิชยอิเล็กทรอนิกส์ ความบันเทิง และบริการอื่น ๆ เป็นต้น

- ช่วยในการฟื้นฟูสมรรถนะของผู้สูงอายุโดยการเคลื่อนไหวมือในขณะที่ทำงานกับแป้นพิมพ์และเมาส์

- ช่วยให้ผู้สูงอายุยังคงรักษารูปแบบการดำรงชีวิตที่เป็นอิสระ

- เป็นเครื่องมือเพื่อชดเชยความเสื่อมสภาพของร่างกาย และเงื่อนไขทางสังคม

ด้านการเรียนรู้

- ช่วยกระตุ้นความสามารถในการคิด การเรียนรู้ การอ่านและการทำความเข้าใจกับสิ่งที่อ่าน ความจำ และชะลออาการภาวะสมองเสื่อม

- ช่วยให้เป็นผู้ที่มีความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเป็นการขยายโอกาสในการศึกษาและการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

- ช่วยให้เห็นถึงคุณค่าและประโยชน์ของการใช้คอมพิวเตอร์

ด้านการติดต่อสื่อสารและสังคม

- ช่วยอำนวยความสะดวกในการสื่อสารสามารถติดต่อสัมพันธ์กับครอบครัวญาติพี่น้องและเพื่อน ๆ ที่อยู่ห่างไกลได้สะดวกและดีขึ้น เช่น การใช้จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ และการที่ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม โดยมีโอกาสติดต่อกับโลกภายนอกใหม่อีกครั้งนั้น ช่วยให้เกิดความรู้สึกเพลิดเพลิน และยังเป็นวิธีการเชื่อมช่องว่างระหว่างวัยอีกด้วย

- ช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นสมาชิกที่มีคุณค่าต่อสังคม เพิ่มระดับการทำกิจกรรมเพื่อสังคม ความเกี่ยวข้องกับชุมชน และความเป็นพลเมืองที่ดีและที่กระตือรือร้น

ด้านจิตวิทยาและสุขภาพจิต

- ช่วยให้ผู้สูงอายุมีความเข้าใจตนเองและสังคม

- ช่วยลดความรู้สึกเหงา หดหู่ และอาการซึมเศร้าลง และเพิ่มความมั่นใจในตนเองมากขึ้น เนื่องจากมีเพื่อนและติดต่อกับเพื่อนบนอินเทอร์เน็ต จะช่วยให้มีจิตใจกระปรี้กระเปร่าขึ้น ซึ่งอาจทำให้ลืมความเจ็บปวดจากการป่วยไข้ และรวมถึงการคิดฆ่าตัวตาย

- ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการตัดสินใจ ส่งเสริมความมีอำนาจ และความเป็นตัวของตัวเอง

การใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตต่อผู้สูงอายุ

ในอดีต ผู้สูงอายุถือว่าเป็นกลุ่มที่ใช้สื่อมวลชนสูง โดยผู้สูงอายุจะใช้เวลาส่วนใหญ่เพื่อการดูโทรทัศน์มากกว่าการอ่านหนังสือพิมพ์ และถือว่าเป็นกลุ่มที่ดูโทรทัศน์มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ (Hilt and Lipschultz, 2004) ในปัจจุบัน แม้ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตที่เป็นผู้สูงอายุจะเป็นกลุ่มที่กำลังเติบโต แต่ก็ยังเป็นกลุ่มที่เข้าถึงและใช้คอมพิวเตอร์น้อยกว่ากลุ่มอายุอื่น ๆ ซึ่ง Selwyn, Gorard, Furlong and Madden (2003) ได้ศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุเพียงกลุ่มน้อยที่มีกิจกรรมการใช้คอมพิวเตอร์ นอกจากนี้ การใช้คอมพิวเตอร์ยังมีความแตกต่างกันในด้านเพศ อายุ สถานภาพการสมรส และพื้นฐานการศึกษาอีกด้วย และจากการศึกษา Smith (2010) พบว่า ผู้สูงอายุชาวอเมริกันที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไป ที่เข้าถึงแหล่งข้อมูลออนไลน์มีเพียงร้อยละ 31.0 เท่านั้น ทั้งที่อินเทอร์เน็ตเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญในการให้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับสุขภาพและเป็นทางเลือกในการดูแลสุขภาพ สำหรับเหตุผลที่ผู้สูงอายุใช้คอมพิวเตอร์มีแตกต่างกัน อาทิ Selwyn (2004) พบว่า ผู้สูงอายุบางคนต้องการให้ตัวเองมีความเท่าทันกับเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ส่วนบางคนมองถึงประโยชน์ของเทคโนโลยีนี้ต่อตนเองในอนาคต โดยเทคโนโลยีจะทำให้มีความเป็นอิสระ สามารถพึ่งตนเองได้ แม้ความสามารถในการ

เคลื่อนไหวจะไม่คล่องตัวในอนาคต อันเนื่องจากอายุที่สูงขึ้น แต่ก็สามารถซื้อสินค้าผ่านระบบออนไลน์ หรือทำธุรกรรมการเงินกับธนาคารได้ เป็นต้น ส่วนลักษณะการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุ พบว่ามีความแตกต่างกันเช่นเดียวกับกลุ่มอายุอื่น เนื่องจากความสนใจ ความสามารถ ประสบการณ์ และเงื่อนไขเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ซึ่งจากผลการศึกษาผู้สูงอายุที่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ มีข้อสรุปบางประการ ดังนี้ เป็นผู้สูงอายุที่แต่งงานแล้ว เป็นผู้มีการศึกษาสูง เป็นผู้ที่มีรายได้สูงหลังการเกษียณอายุ เป็นผู้ที่มีคอมพิวเตอร์เป็นของตนเอง และผู้สูงอายุเพศชายใช้อินเทอร์เน็ตมากกว่าเพศหญิง (Stark-Wroblewski, Edelblum, & Ryan, 2007)

ส่วนในแง่วัตถุประสงค์การใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต พบว่า ผู้สูงอายุมีวัตถุประสงค์การใช้ที่แตกต่างกัน ซึ่งสรุปได้ดังนี้ 1) เพื่อติดต่อสื่อสารกับครอบครัว ญาติ และเพื่อนด้วยจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ 2) เพื่อเข้าถึงข้อมูลและสารสนเทศต่าง ๆ ที่สนใจ เช่น สภาพภูมิอากาศ ข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยว และข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพและการแพทย์ เป็นต้น 3) เพื่อซื้อสินค้าออนไลน์และการประมูลสินค้า 4) เพื่อความบันเทิง เช่น เล่นเกม 5) เพื่อการศึกษาและค้นคว้าวิจัยในประเด็นต่าง ๆ 6) เพื่อพิมพ์งาน 7) เพื่อจัดการเกี่ยวกับการเงิน เช่น บันทึกรายงานการเงินภายในครอบครัว และ 8) เพื่อประโยชน์ในด้านการสังคม เช่น การทำงานอาสาสมัครให้กับหน่วยงานต่าง ๆ (Billipp 2001; Rickettes, 2002; Saunders, 2004; Hilt, & Lipschultz, 2004; Reisenwitz, Iyer, Kuhlmeier, & Eastman, 2007) การเรียนรู้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุ

วัยสูงอายุเป็นวัยหนึ่งของช่วงชีวิตซึ่งยังมีความต้องการเรียนรู้บางสิ่งบางอย่างใหม่อีกครั้งและยังต้องการได้รับทักษะใหม่ ๆ ที่จำเป็น ผู้สูงอายุต้องพยายามไฝหาความรู้ใหม่ ๆ ให้กับตนเองอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้ตนเองก้าวทันโลก และต้องยอมรับว่าโลกได้เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น หากเปิดใจรับรู้และเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ

ชีวิตก็จะมีความทันสมัย ด้วยเหตุที่เทคโนโลยีสารสนเทศมีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วและมีผลกระทบต่อชีวิตประจำวัน และปัจจุบันเทคโนโลยีเหล่านี้ได้เข้ามาอยู่ในเกือบทุกบ้านแล้ว สำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการก้าวทันความเปลี่ยนแปลง หากเป็นผู้ที่คุ้นเคยกับคอมพิวเตอร์ก็จะได้รับประโยชน์อย่างมาก ส่วนผู้ที่ยังไม่คุ้นเคย การให้การศึกษาแก่ผู้สูงอายุ เพื่อให้ยอมรับเทคโนโลยีสมัยใหม่ จึงถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ

สำหรับเหตุผลในการเรียนรู้คอมพิวเตอร์ของผู้สูงอายุมีหลายประการ อาทิ เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาความจำให้ดีขึ้นและเป็นสิ่งท้าทาย เพื่อการดูแลสุขภาพ เพื่อการสื่อสารและการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และเพื่อการทำธุรกิจ (Opalinski, 2000) ส่วนรูปแบบการเรียนรู้ พบว่า ผู้สูงอายุมีการเรียนรู้ในหลายรูปแบบ อาทิ การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้จากที่ทำงาน การไปเข้าชั้นเรียน และการเรียนรู้จากเพื่อนและญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนี้ ผู้สูงอายุมีความเห็นว่าการเรียนรู้การใช้คอมพิวเตอร์โดยการเรียนการสอนเป็นรายบุคคลจะให้ผลมากกว่าการเรียนรู้จากเอกสารคู่มือด้วยตนเอง ส่วนการเรียนการสอนและการให้คำแนะนำต้องค่อยเป็นค่อยไป และสอนไปที่ละขั้นตอน เนื่องจากผู้สูงอายุมีข้อจำกัดด้านสายตาและการเคลื่อนไหวมือ (Saunders, 2004)

ในการพัฒนทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจถึงความต้องการที่แท้จริงและข้อจำกัดต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ แม้ผู้สูงอายุมีความสามารถในการเรียนรู้และมีความเต็มใจในการเรียนรู้ แต่ผู้สูงอายุก็มีข้อจำกัดในการเรียนรู้เทคโนโลยีหลายประการ ดังนี้ (Rickettes, 2002; Saunders, 2004; Lam, & Lee, 2005; Abbey, & Hude, 2009)

1) ทักษะติดต่อเทคโนโลยีและการต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ด้วยยังมีความเชื่อว่าคอมพิวเตอร์เป็นเรื่องของคนหนุ่มสาวเท่านั้น และคิดว่า ตนเองแก่เกินที่จะเรียนรู้ดังกล่าวที่ว่า "เราไม่สามารถสอนเทคนิคใหม่ ๆ ให้กับสุนัขแก่ได้" (You can't teach an old dog new

tricks)” กล่าวว่ามันเองไม่มีความสามารถในการเรียนรู้ทักษะคอมพิวเตอร์ เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นผู้ที่เกิดและเติบโตมาก่อนที่จะมีเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ ผู้สูงอายุเหล่านี้จึงไม่มีโอกาสสัมผัสกับเทคโนโลยีนี้ทั้งในโรงเรียนและที่ทำงาน ดังนั้น จึงไม่กล้าที่จะเรียนและรู้สึกลำบากในการเรียน กลัวการฝึกอบรม กลัวว่าจะทำผิด มีความเชื่อมั่นในตนเองต่ำ และมีทัศนคติในเชิงลบต่อเทคโนโลยี อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาวิจัยพบว่า ความกลัวเทคโนโลยีของผู้สูงอายุลดลง ดังจะเห็นได้จากจำนวนผู้สูงอายุที่เป็นผู้ใช้คอมพิวเตอร์และจำนวนผู้สูงอายุที่มีเครื่องคอมพิวเตอร์เป็นของตนเองมีเพิ่มมากขึ้น

2) สภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุที่เสื่อมลง อาทิ ด้านการมองเห็น การได้ยิน ความไม่คล่องแคล่วว่องไวในการเคลื่อนไหวมือ เวลาในการตอบสนองช้า ความเจ็บป่วยและโรคประจำตัว และรวมถึงความจำ คือ การสูญเสียความจำระยะสั้น ซึ่งเป็นอุปสรรคของผู้สูงอายุส่วนใหญ่

3) ความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญ ของคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต จากการที่ผู้สูงอายุมีชีวิตอยู่มานานโดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต และการที่มีโอกาสน้อยที่จะได้รับรู้ถึงความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศต่อการดำรงชีวิต จึงทำให้ผู้สูงอายุจำนวนมากมองไม่เห็นว่าการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมีความเกี่ยวข้องและเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้น จึงต้องช่วยให้ผู้สูงอายุได้เข้าใจถึงประโยชน์ของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างแท้จริง

4) ความสามารถทางภาษาและการรู้หนังสือ เนื่องจากบริการต่าง ๆ จำนวนมากและภาษาที่ใช้ในคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเป็นภาษาอังกฤษ ดังนั้น จึงเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้และใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุที่มีพื้นฐานการศึกษาต่ำ

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุ

การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุดำรงชีวิตได้ด้วยตนเองอย่างอิสระและในระยะยาวโดยอาศัยเทคโนโลยี ถือว่าเป็นเรื่องจำเป็นทั้งปัจจุบันและอนาคต เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นผู้รู้คอมพิวเตอร์ ดังนั้นการพัฒนาทักษะเทคโนโลยีสารสนเทศให้กับผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งสำคัญ อย่างไรก็ตาม ในการเรียนรู้และการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่ควรคำนึงหลายปัจจัย ดังนี้

1. ลักษณะประชากร เช่น เพศ อายุ การศึกษารายได้ และโครงสร้างของครอบครัว เป็นต้น ซึ่ง Adler (1996 cited from Billipp 2001) ได้ศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุเพศหญิงมีความล่งเลใจในการใช้อินเทอร์เน็ต และ Eastman, & Iyer (2004) ศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุชาวอเมริกันที่เป็นคนผิวขาว มีการศึกษาดี และมีรายได้สูงจะเป็นผู้เข้าใช้ระบบออนไลน์เป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ Selwyn, Gorard, Furlong, & Madden (2003) ยังศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุที่ยังทำงานอยู่จะไม่หลีกเลี่ยงการใช้เทคโนโลยี เพียงแต่จะมีความรู้สึกว่าการใช้งานมีความสะดวกน้อยกว่าผู้ที่มีอายุน้อยกว่า

2. สภาพร่างกาย การเปลี่ยนแปลงของร่างกาย โดยเฉพาะความเสื่อมสภาพทางด้านร่างกาย ซึ่งมีผลต่อความสามารถของประสาทสัมผัสต่าง ๆ และความสามารถทางสมองด้วย อาทิ การเป็นต้อหินและความผิดปกติอื่น ๆ ทางสายตา เป็นต้น (Namazi, & McClintic 2003 cited from Billipp, 2001)

3. ความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง Reisenwitz, Iyer, Kuhlmeier, & Eastman (2007) ศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุประมาณร้อยละ 40.0 ไม่มีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองในการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อทำธุรกรรมทางธุรกิจ และผู้สูงอายุผู้หญิงมีความมั่นใจน้อยกว่าผู้ชาย และยังพบว่า ผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยกว่าจะมีความสงสัยเกี่ยวกับความสามารถของตนเองน้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีอายุน้อยกว่า

4. การส่งเสริมสนับสนุนจากผู้ใกล้ชิด การกระตุ้นการให้กำลังใจ และการสนับสนุนของสมาชิกในครอบครัว ลูกหลาน หรือเพื่อน ๆ มีส่วนส่งเสริมการใช้อินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุ เช่น จัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์มาให้ใช้ (Stark-Wroblewski, Edelblum, & Ryan, 2007)

5. โอกาสในการสัมผัสกับเทคโนโลยี ผู้สูงอายุมิโอกาสในการสัมผัสกับเทคโนโลยีใหม่น้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ นอกจากนี้ ยังมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศน้อยกว่าบุคคลกลุ่มอื่นด้วย ดังจะเห็นว่า มีผู้สูงอายุบางส่วนเชื่อว่าคอมพิวเตอร์ไม่ได้เพิ่มอะไรให้ในการดำรงชีวิตประจำวัน และการใช้คอมพิวเตอร์ไม่ใช่กิจกรรมที่น่าตื่นเต้น ทั้งนี้เนื่องจากผู้สูงอายุไม่ทราบชัดเจนว่าจะสามารถทำอะไรกับคอมพิวเตอร์ได้บ้าง และยังคงกลัวว่าจะทำคอมพิวเตอร์เสียหายอีกด้วย (Reisenwitz, Iyer, Kuhlmeier, & Eastman, 2007)

6. สภาพเศรษฐกิจและการมีรายได้ที่จำกัด ค่าใช้จ่ายถือว่าเป็นปัจจัยขัดขวางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งผู้สูงอายุบางส่วนมองว่าการมีอุปกรณ์คอมพิวเตอร์และการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตเป็นสิ่งฟุ่มเฟือย และผู้สูงอายุบางส่วนอาจไม่มีเงินเพียงพอในการซื้อคอมพิวเตอร์เป็นของตนเอง อย่างไรก็ตามพบว่า ผู้สูงอายุหลายคนมีคอมพิวเตอร์ใช้ เพราะลูกหลานนำเครื่องคอมพิวเตอร์ที่ใช้แล้วมาให้ นอกจากนี้ ในหลายพื้นที่ การเข้าถึงคอมพิวเตอร์ที่เป็นสาธารณะยังมีข้อจำกัดอย่างมาก

7. อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ และซอฟต์แวร์ ผู้ผลิตไม่ได้ออกแบบอุปกรณ์และซอฟต์แวร์ให้เหมาะสมกับผู้ใช้ที่เป็นผู้สูงอายุ อาทิ ปุ่มกดต่าง ๆ ปลั๊กสำหรับเชื่อมต่อกับอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องซึ่งส่วนใหญ่จะมีที่ขนาดเล็กมาก เป็นต้น ซึ่งยากสำหรับผู้สูงอายุในการมองเห็นและการใช้งาน นอกจากนี้ยังรวมถึงการออกแบบเว็บไซต์ด้วย ปกติเว็บไซต์ที่มีอยู่ส่วนใหญ่ไม่ได้ออกแบบโดยคำนึงถึงผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่เพิ่งเริ่มต้นเรียนรู้การใช้อินเทอร์เน็ต และผู้ที่มีปัญหาด้านสายตา ความจำ และปัญหาการเคลื่อนไหว (Reisenwitz, Iyer, Kuhlmeier, & Eastman, 2007)

กรณีศึกษาการเรียนรู้ใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครขอนแก่น

จากการสัมภาษณ์และการสังเกตผู้สูงอายุที่เข้ารับการฝึกอบรมการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตที่ศูนย์พัฒนาทักษะไอซีทีของเทศบาลนครขอนแก่น อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นระหว่างวันที่ 23-24 เมษายน 2554 มีข้อสรุปในบางประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

1) เหตุผลในการเรียนรู้การใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต

ผู้สูงอายุที่มาเข้ารับการฝึกอบรมมาเรียนด้วยความสมัครใจ มิได้ถูกบังคับให้มาเรียน อยากมาเรียนเอง ด้วยเห็นว่าคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเป็นเรื่องที่จำเป็นและเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตและการทำงาน อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่มาเรียนรู้เกิดจากทั้งแรงจูงใจภายในของตนเอง อาทิ ต้องการเป็นคนรอบรู้ ทันสมัยทันโลก เป็นต้น และแรงจูงใจภายนอก คือ มีสภาพแวดล้อมเป็นตัวกระตุ้น ดังเช่น คุณโสภณ เต็งสุจริตกุล เล่าว่า “กลัวตัวเองเป็นคนตกรุ่น และเป็นเรื่องที่ดีนอยากรู้มาก” และ คุณณานิ เอมอมร บอกว่า “มีความจำเป็นต้องใช้ในการพิมพ์งาน” ส่วนคุณสนุก เดิมศักดิ์ บอกว่า “ที่บ้านมีคอมพิวเตอร์ ทุกคนใช้เป็น จึงอยากใช้เป็นบ้าง เพื่อจะได้ช่วยทำงานให้กับพ่อบ้านและลูก” และคุณเพ็ญจิต เลี้ยวลิขิต บอกว่า “เพราะปัจจุบันมีการสื่อสารทางอินเทอร์เน็ต” เป็นต้น

2) ภูมิหลังการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต

ผู้สูงอายุที่มาเข้ารับการฝึกอบรม มีทั้งชายและหญิง มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน เช่น จบระดับมัธยมศึกษาตอนต้น อนุปริญญา และปริญญาตรี เป็นต้น มาจากหลายอาชีพ เช่น บางคนเคยรับราชการ ทำธุรกิจส่วนตัว และค้าขาย มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น สำหรับประสบการณ์เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์พบว่า มีทั้งผู้ที่เคยใช้และคุ้นเคยกับคอมพิวเตอร์มาบ้าง และผู้ที่ไม่เคยใช้คอมพิวเตอร์มาก่อน ซึ่งบางคนเล่าว่า เพิ่งเรียนรู้การใช้คอมพิวเตอร์ได้เพียงเดือนกว่าเท่านั้นเอง ส่วนการมีเครื่องคอมพิวเตอร์เป็นของตนเอง พบว่า

หลายคนมีเครื่องคอมพิวเตอร์เป็นของตนเอง บางส่วนครอบครัวยังมีเครื่องคอมพิวเตอร์ใช้ แต่ก็ไม่ค่อยมีโอกาสใช้ เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวจำเป็นต้องใช้มากกว่า ในขณะที่บางคนกำลังศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์เพื่อจะตัดสินใจเลือกซื้อไว้ใช้งาน สำหรับด้านสุขภาพพบว่า ผู้สูงอายุที่มาเข้ารับการฝึกอบรมเป็นผู้มีสุขภาพดี ไม่มีปัญหาด้านสภาพร่างกาย เช่น การมองเห็น การได้ยิน และการเคลื่อนไหว ซึ่งมีเพียงบางคนที่มีปัญหาบ้าง เช่น คุณโรจน์ บรรณพิภพ บอกว่า “มือกับนิ้วมือนี้อาการชาบ้าง”

3) วัตถุประสงค์และความต้องการใช้คอมพิวเตอร์

ผู้สูงอายุที่มาเข้ารับการฝึกอบรมมีวัตถุประสงค์ในการใช้คอมพิวเตอร์คล้าย ๆ กัน คือ ต้องการใช้ประโยชน์เพื่อค้นหาข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ใช้ในการสื่อสาร เพื่อความบันเทิง และ ต้องการเรียนรู้และใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ส่วนความสนใจเนื้อหาของข้อมูลข่าวสารจะมีความแตกต่างกันไปตามภูมิหลังของแต่ละคน อาทิ บางคนสนใจข้อมูลเกี่ยวกับการซื้อขายที่ดิน การเล่นหุ้น การเกษตร เช่น การปลูกพืชต่าง ๆ และความบันเทิง เช่น ฟังเพลง ค้นหารูปภาพต่าง ๆ เป็นต้น ดังเช่น คุณประเสริฐ เจริญธวัชรรัตน์ บอกว่า “ที่มาเข้ารับการอบรมก็เพื่อเพิ่มเติมความรู้ไม่ต้องการให้สมองเสื่อมและเป็นการฆ่าเวลา” ส่วน คุณโรจน์ บรรณพิภพ บอกว่า “อยากเขียนเรื่องราวประสบการณ์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลโดยเฉพาะประสบการณ์การเป็นทหาร” และหลังจากได้เรียนรู้เริ่มรู้จักและลองฝึกใช้คอมพิวเตอร์ ผู้สูงอายุต่างเห็นประโยชน์ของคอมพิวเตอร์มากยิ่งขึ้น ดังเช่น คุณโสภณ เต็งสุจริตกุล กล่าวว่า “รู้สึกว่าจะมาเรียนรู้เข้าไป” เป็นต้น

4) การเรียนรู้ของผู้สูงอายุกะหว่างการฝึกอบรม

ผู้สูงอายุที่มาเข้ารับการฝึกอบรมมีความตั้งใจและกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้ และมีความอดทน โดยสามารถนั่งเรียนได้ตลอดตามระยะเวลาที่กำหนด เมื่อมีข้อสงสัยก็ไม่ลังเลใจที่จะซักถามเพื่อความเข้าใจ ในการเรียน นอกจากฟังอาจารย์อธิบายแล้ว การมีผู้ช่วยสอนคอยให้คำแนะนำหรืออธิบายเป็นรายบุคคลเมื่อมีปัญหา

ช่วยให้มีการเรียนรู้ได้ดีขึ้น เพราะหากมีปัญหาจะได้ซักถามได้ทันที เนื่องจากบางครั้งก็ไม่กล้าถามกับอาจารย์ที่สอนหน้าชั้นเรียน

สำหรับประเด็นเกี่ยวกับความกลัวเทคโนโลยีพบว่า ก่อนที่จะเรียนรู้คอมพิวเตอร์ ผู้สูงอายุมีทั้งผู้ที่วิตกกังวลและผู้ที่ไม่วิตกกังวลหรือกลัวการเรียนรู้ ซึ่งผู้ที่มีความกังวลหลังจากได้เรียนรู้แล้ว ความวิตกกังวลในเรื่องดังกล่าวหายไป และมีความภูมิใจในตนเองที่สามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ได้ ดังเช่น คุณณานิ เอมอมร บอกว่า “ก่อนจะมาเรียนรู้ ไม่ได้กลัวหรือวิตกกังวลแต่อย่างใด เพราะสนใจ อยากเรียนรู้ จึงทำให้ไม่รู้สึกกลัว” ส่วน คุณโรจน์ บรรณพิภพ บอกว่า “เคยมีความวิตกกังวลคราวที่แล้วยังเปิดเครื่องไม่เป็น ไม่กล้ากดเปิด-ปิด กลัวเครื่องพัง” และคุณสนุก เต็มศักดิ์ บอกว่า “เนื่องจากคอมพิวเตอร์เป็นเรื่องใหม่ จึงยังไม่ค่อยมั่นใจ เวลาใช้จึงยังกลัว ๆ กลัว ๆ และตกใจในบางครั้ง แต่พอมาเรียนรู้ได้ฝึกปฏิบัติ เริ่มมีความมั่นใจขึ้น และจะกลับไปใช้เครื่องที่บ้าน”

หลังจากได้เรียนรู้การใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตแล้ว ทำให้ผู้สูงอายุรู้ว่า อินเทอร์เน็ตมีมากมายหลายสิ่งให้ค้นหาได้ โดยไม่ต้องเดินทางไปค้นหรือเรียนรู้จากที่อื่น และยังได้รู้จักกับผู้ที่มาอบรมด้วย ดังเช่น คุณณานิ เอมอมร บอกว่า “สนุก ได้ความรู้ใหม่ ๆ จากการค้นหาข้อมูล” และ คุณสนุก เต็มศักดิ์ บอกว่า “การมาเรียนยังได้เพื่อนอีกด้วย”

5) ปัญหาและอุปสรรคในการเรียนรู้

ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ได้ และสามารถทำได้ แต่การสอนต้องค่อย ๆ เป็นค่อยไป และสอนซ้ำๆ ส่วนปัญหาในการเรียนรู้ได้แก่ ความเข้าใจในสิ่งที่เรียน การใช้เมาส์และแป้นพิมพ์ยังไม่คล่อง ความจำไม่ค่อยดี และปัญหาด้านภาษาอังกฤษ ดังเช่น คุณโรจน์ บรรณพิภพ บอกว่า “สิ่งที่ยากในการเรียนรู้คอมพิวเตอร์ คือ ตามอาจารย์สอนไม่ค่อยทัน” และคุณเพ็ญจิต เลี้ยวลิขิต บอกว่า “สิ่งที่ยากในการเรียนรู้คอมพิวเตอร์ คือ ขาดความชำนาญ เพราะไม่ได้ใช้ประจำ” ส่วนคุณโสภณ เต็งสุจริตกุล กล่าวว่า “ปัญหาในการเรียนรู้คอมพิวเตอร์ คือ ภาษาอังกฤษไม่ดี”

การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต

ผู้สูงอายุ เป็นประชากรกลุ่มที่ใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตน้อยที่สุด แม้แนวโน้มการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ของกลุ่มนี้จะเพิ่มสูงขึ้น แต่ยังมีผู้สูงอายุอีกจำนวนมากที่ขาดโอกาสในการเรียนรู้และการเข้าถึงเทคโนโลยีดังกล่าว ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรดำเนินการส่งเสริมและกระตุ้นผู้สูงอายุด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังเช่น Rickettes (2002) ได้ให้ข้อเสนอแนะต่าง ๆ ไว้ดังนี้

- 1) จัดให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงคอมพิวเตอร์ได้ในราคาที่ถูกลง
- 2) จัดให้มีสถานที่ที่ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงคอมพิวเตอร์ได้ง่ายโดยมีจำนวนมากแห่ง
- 3) จัดให้มีชั้นเรียนรู้เรื่องคอมพิวเตอร์สำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะ
- 4) กระตุ้นความสนใจโดยการส่งเสริมการใช้คอมพิวเตอร์เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินพยายามสอนให้ง่ายที่สุด และต้องมีผู้ช่วยสอนที่ดีอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ต้องเหมาะสมกับผู้สูงอายุและสะดวกในการใช้งาน
- 5) การประชาสัมพันธ์โดยผู้สูงอายุแบบปากต่อปาก
- 6) จัดสภาพห้องเรียนให้ดี มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม เช่น เก้าอี้มีความเหมาะสมและสะดวกสบายในการนั่ง
- 8) กระตุ้นให้ครอบครัวหรือลูกหลานซื้อคอมพิวเตอร์เป็นของขวัญให้กับผู้สูงอายุ

บทสรุป

เทคโนโลยีสารสนเทศไม่ใช่เทคโนโลยีของคนวัยเด็กและวัยหนุ่มสาวเท่านั้น แต่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับบุคคลทุกวัย เนื่องจากการขาดโอกาสในการเรียนรู้และการใช้ประโยชน์ เทคโนโลยีสารสนเทศจึงไม่เป็นที่นิยมสำหรับผู้สูงอายุเช่นคนวัยอื่น อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีเวลาว่างมากกว่าคนในวัยอื่น หากส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ

มีทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ จะช่วยให้ผู้สูงอายุใช้เวลาว่างเกิดประโยชน์โดยเฉพาะต่อการดูแลสุขภาพด้วยตนเองได้ดียิ่งขึ้น และยังเป็นการลดปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านเทคโนโลยีสารสนเทศอีกด้วย ดังนั้น การให้ความรู้ความเข้าใจ การพัฒนาทักษะ และส่งเสริมการใช้คอมพิวเตอร์สำหรับผู้สูงอายุจึงเป็นสิ่งจำเป็น และเป็นความท้าทายเร่งด่วน และควรมีการดำเนินการในเรื่องนี้ให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

- 2010 World Population Data Sheet. (2010). Retrieved 2 September 2011, from <http://www.prb.org/Publications/Datasheets/2010/2010wpds.aspx>
- 2011 World Population Data Sheet. (2011). Retrieved 12 September 2011, from http://www.prb.org/pdf11/2011population-data-sheet_eng.pdf
- Abbey, R. & Hude, S. (2009). No country for older people? Age and the digital divide. *Journal of Information, Communication & Ethics in Society*. 7 (4): 225-242.
- Bannapipob, R. Learning computer and internet [Interview]. Citizen. 24 April 2011. (in Thai)
- Billipp, S. H. (2001). The psychological impact of interactive computer use within a vulnerable elderly population: A report on a randomized prospective trial in a home health care setting. *Public Health Nursing* 18(2): 138-145.
- Chareonthanyarat, P. Learning computer and internet [Interview]. Citizen. 24 April 2011. (in Thai)
- Daniel, W. (2008). The importance of internet in education. Retrieved 16 September 2011, from http://www.associatedcontent.com/article/1185828/the_importance_of_internet_in_education.html

- The Demographics of Aging... (2009). Retrieved 16 September 2011, from <http://transgenerational.org/aging/demographics.htm>
- Department of Economic and Social Affairs Population Division. (2002). World population ageing 1950-2050. New York; United Nations. Retrieved 12 September 2011, from <http://www.un.org/esa/population/publications/worldageing19502050/>
- Eastman, J.K. & Iyer, R. (2004). The elderly's uses and attitudes towards the internet. *Journal of Consumer Marketing*. 21(3): 208-220.
- Hilt, M.L. & Lipschultz, J.H. (2004) Elderly American and internet: E-mail, TV, news, information and entertainment websites. *Educational Gerontology* 30: 57-72.
- Important Internet Facts for Students. (2011). Retrieved 16 September 2011, from <http://www.coachingindians.com/articles/important-internet-facts-for-students.html>
- Liewlikit, P. Learning computer and internet [Interview]. Citizen. 24 April 2011. (in Thai)
- Lena, A; Ashok, K; Padma, M; Kamath, V. & Kamath, A. (2009). Health and social problems of the elderly: A cross-sectional study in Udupi Taluk, Karnataka. *Indian Journal of Community Medicine*. 2(34): 131-134.
- Internet World Stats. (2011). Retrieved 18 September 2011, from <http://www.internetworldstats.com/stats2.htm>
- Karavidas, M.K. (2003). The effects of computer usage on the retired older adult population. Carlos Albizu University. Ph.D. Dissertation.
- Lam, J. & Lee, M. (2005). Bridging the digital divide - The roles of internet self-efficacy towards learning computer and the internet among elderly in Hong Kong, China. *Proceedings of the 38th Annual Hawaii International Conference on System Sciences*. Retrieved 12 September 2011, from <http://ieeexplore.ieee.org/xpl/mostRecentIssue.jsp?punumber=9518>
- Lena, A.; Ashok, K.; Padma, M.; Kamath, V. & Kamath, A. (2009). Health and social problems of elderly: A cross-sectional study in Udupi Taluk, Karnataka. *Indian Journal of Community Medicine*. 2(34): 131-134.
- Manalastas, R. (2008). What is the most important problem that senior citizens face today. Retrieved 23 July 2011, from <http://www.helium.com/items/1035841-what-is-the-most-important-problem-that-senior-citizens-face-today>
- Mangan, M.A. (2000). Internet use and its relation to mental and physical health among older adults. University of New Hampshire. Ph.D. Dissertation.
- Masi, A.. (2008). The relationship between self-efficacy of senior adults and their Use of the internet. Florida Atlantic University. Ph.D. Dissertation.
- Opalinski, L.A. (2000). The impact of computers and the internet in increasing perceptions of personal control and overall satisfaction in the lives of older adults. California State University. Long Beach. Ph.D. Dissertation.

- Population Reference Bureau. (2011). World population aging: Clock illustrate growth in population under age 5 and over age 65. Retrieved 17 May 2011, from <http://www.prb.org/Articles/2011/agingpopulationclocks.aspx>
- Reisenwitz, T.; Iyer, R.; Kuhlmeier, D.B & Eastman, J.K. (2007). The elderly's internet usage: an updated look. *Journal of Consumer Marketing*. 24(7): 406-418.
- Rickettes, D.M. (2002). Understanding older adults' basic computer learning experiences. The Pennsylvania State University. Ph.D. Dissertation.
- Saunders, E.J. (2004). Maximizing computer use among the elderly in the rural senior centers. *Educational Gerontology*. 30: 573-585.
- Selwyn, N. (2004). The information aged: A qualitative study of older adults' use of information and communication technology. *Journal of Aging Studies*. 18: 369-384.
- Selwyn, N.; Gorard, S.; Furlong, J. & Madden, L. (2003). Older adults' use of information and communications technology in everyday life. *Aging & Society*. 23: 561-582.
- Smith, L.J. (2010). The effect of training in internet use on perceived loneliness, depression and well-being with the African American elderly. Ph.D. Dissertation. Capella University.
- Tengsujaritkul, S. Learning computer and internet [Interview]. Citizen. 24 April 2011. (in Thai)
- Termsak, S. Learning computer and internet [Interview]. Citizen. 24 April 2011. (in Thai)
- Wardt, V.; Bandelow, S. & Hogervorst, E. (2011). Cognitive abilities, well-being and internet search performance in older people. *Alzheimer's and Dementia*. 7(4): S502.